

ŞARKİYATÇI NASSİF MALLOUF'UN ESERLERİ VE ÇOCUK EDEBİYATINDA BİR MİHENK TAŞI: *KİTÂB-I DER-HAKK-I SİBYÂN VE SABÂVET*

Hakan SOYDAŞ*

ÖZ

Bu çalışmayla Nassif Mallouf'un ilmî şahsiyetinin yanı sıra Türk dili ve edebiyatına hizmetleri ele alınmıştır. Farklı kataloglardan temin edilen on beş eseri incelenmiş, dil ve edebiyat tarihimizdeki önemleri ve kimi yönlerden ilk olma özellikleri izah edilmiştir.

Mallouf ilk defa olarak Osmanlı coğrafyasında Türkçe Fransızca bir sözlük ve Türkçe merkezli çok dilli konuşma rehberleri hazırlamıştır. Çalışmalarının çoğu dil öğretimi üzerinedir. Aynı zamanda Mallouf'un Türk edebiyatı için de önemli çalışmalara imza attığı görülür. Nasrettin Hoca'dan yaptığı fıkra çevirileri edebiyatımızın ilkleri arasındadır. Eserinin ikinci baskısıyla birlikte fıkra sayılarının arttırıldığı, atasözleri ve kısa bir Türkçe şarkı ile bu eserin zenginleştirildiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın nihai amacı ise Türk çocuk edebiyatı için ilk olma özelliğine sahip olan *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet* adlı eserin tanıtımıdır. Çocuk edebiyatımızın 1859 tarihli çeviri eserlerle başladığına dair tespitler yapılmıştır. Biz ise Nassif Mallouf'un ilgili eseriyle Batılı edebiyat anlayışı dâhilinde Çocuk edebiyatımızın başlangıcını 1850 tarihi olarak kaydediyoruz.

Anahtar Kelimeler: Nassif Mallouf, Türk edebiyatı, karşılaştırmalı edebiyat, çocuk edebiyatı, *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet*

WORKS OF ORIENTALIST NASSIF MALLOUF AND A TOUCHSTONE IN CHILDREN'S LITERATURE: *KİTÂB-I DER-HAKK-I SİBYÂN VE SABÂVET*

ABSTRACT

In this study we will handle Nassif Mallouf's scientific personality as well as his works about Turkish language and literature. Fifteen works which are derived from different catalogues are explained by their importance and specification as the first examples in our language and literature history.

Mallouf prepared for the first time Turkish French dictionary and phrasebooks multilingual based on Turkish. Most of his works are about language teaching. At the same time we see Mallouf's important works for Turkish literature. Translations which were made from Nasreddin Hoca are among the first examples for our literature. With the second printing of the work we see that the work is expanded with more anecdotes, proverbs and a Turkish song.

Primary purpose of this work is presenting Nassif Mallouf's *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet* as the first example of Turkish Children's Literature. There are some determinations which claims the first date as 1859 with some translated works. But we claim that our Children's Literature commencement date in Western form is 1850 with Nassif Mallouf's work.

Keywords: Nassif Mallouf, Turkish literature, Comparative Literature, children's literature, *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet*

* Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı, hakan_soydas@hotmail.com

Giriş

Yenileşme devri Türk Edebiyatı Batılı duyuş ve ifade tarzlarının edebiyatımıza tesiri ile başlar. Bu tesir halkasının vücut bulmasındaki başlıca nedenlerden biride çeviri faaliyetleridir. Klasik Türk Edebiyatı gibi güçlü bir geleneğin peşi sıra kurulması arzu edilen yeni edebiyat anlayışı için Batılı türlerin tanınması gerekmiştir. Tanzimat öncesi yıllara değin götürülebilecek çeviri faaliyetleri bu bakımdan önemlidir. Batı etkisindeki edebiyatımızın ilk nesilleri aldıkları eğitim ve beslendikleri kaynaklar açısından henüz yeterli müktesebata sahip değildir. Edebî yenileşmenin öncüleri dil öğrenimlerini dahi oldukça geç yaşlarda almışlardır.

Diğer taraftan Osmanlı tebaası azınlıklar ise Avrupa'da eğitim görmekte, iyi derecede dil kabiliyeti kazanmaktadırlar. Bu eğitimli kadrolar uzun yıllar İmparatorluğun ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Avrupa'da da XVI. yüzyıl itibariyle doğu dillerini öğrenebilmek için eğitim kurumları tesis edilmiş ve bu merkezlerdeki öğrenciler XVII. yüzyıl itibarıyla tatbik maksatlı İstanbul'a gönderilmiştir. Bu kişiler Batı ve Doğu dillerine iyi derecede vakıf olmuşlardır. Doğuyu anlayabilmek, dönemin şarkiyatçı yazar ve çevirmenlerinin esas gayesi haline gelmiştir.

Nassif Mallouf bir Doğulu olarak Batılı donanıma sahip, birkaç Batı dilinin yanı sıra Arapça, Farsça ve Türkçe gibi Doğu dillerine vakıf ender isimlerdendir. İzmir gibi Levanten bölgenin kalbi sayılabilecek bir yerde çok önemli eserlere imza atmıştır. Türkçe kaynaklarda hakkında pek bilgiye rastlanmayan Mallouf Müslüman Doğuda Hristiyan bir dil bilgini olarak yetişmiştir. Türk dilini öğretmek üzere çok sayıda eser kaleme almıştır.

Edebiyatımızın birçok şubesi için olduğu gibi Çocuk edebiyatı için de Batılı ölçülerde gelişme Tanzimat sonrasında görülür. Çocuk edebiyatının olgunlaşması büyük ölçüde çeviri faaliyetleri ile olur. Çocuklara dair çevrilmiş eserlere bakıldığında bir çeşitlilik göze çarpar. İlk dönem çevirileri genellikle tıbbî çevirilerdir. Çocukların sağlığıyla alakalı bu eserlere çocuk terbiyesi için eserler eşlik eder. Mustafa Resmi'nin *Mualece-i Etfal* (1844) ve İsmail Hakkı'nın Ollendorff'tan çevirdiği *Mükâleme-i Sıbyan* (1867, 1873) ilk örneklerdendir. Küçük hikâyeler ile çocuklara hitap eden eğitici eserler de dilimize kazandırılmıştır. Kayserili Mehmed Rüşdü'nün *Nuhbetü'l-Etfâl* (1859), Bafralı Yanko'nun Rumcadan çevirdiği *Kütübhâne-i Etfâl* (1882, 1893), Alipaşazâde Mahmud'un *Şükûfe-i Sıbyân*'ı (1890) bu tür eserler için örnektir. Her üç eser de içlerindeki kısa hikâyeler ile çocuklara dair eğitici eserlerdir. Bu eserlerin yanı sıra Halil Edib'in Fransızcadan seçtiği parçalardan meydana gelen *Mesire-i Etfâl* (1886) de bu bâbda ilk örneklerdendir. "Etfâlin tezhîb-i ahlak ve tenvîr-i efkârına hizmet edebilecek mebâhis-i mühimmeden beş on emsâl hâvîdir" diye bahsettiği bu eserde Fontenelle, La Fontaine, Florian, Fénelon, Alfred de Musset, Voltaire, gibi isimlerden çeviriler mevcuttur.

Edebî çeviriler neticesinde gelişen Çocuk edebiyatımız için ifade edilen tarih 1859 yılıdır. Şinasi'nin 1859 yılında yayınlanan *Tercüme-i Manzûme* adlı eserindeki La Fontaine çevirileri ve Kayserili Doktor Rüşdü'nün *Nuhbetü'l-Etfâl* adlı eseri ile Türk çocuk edebiyatının temellerinin atıldığı (Çıkla 2005: 94) ifade edilmektedir. Biz Çocuk edebiyatı alanında, Nassif Mallouf'un 1850 tarihli *Der-Hakk-ı Sıbyan ve*

Sabavet: Mükâlemât-ı Latife Ve Emsal-i Sağîra ve Tevarih-i Muhtasara adlı eseriyle bu tarihin daha erkene alınabileceği kanaatindeyiz. Fransız pedagog ve yazar Arnaud Berquin'den çevrilen bu eser, içindeki eğitici ve öğretici bölümleri ile Çocuk edebiyatımız için bir mihenk taşıdır. Kitabın Türkçe ve Fransızca bakışımı olarak düzenlenmiş olması ise aynı zamanda dil öğretimi için düşünülmüş olduğunu gösterir.

I. Şarkiyatçı Nassif Mallouf ve Türk Diline Hizmetleri

Nassif Mallouf 1823 yılı Lübnan doğumludur. Katolik bir aileden gelen Mallouf ilk eğitimini Lübnan'da bir manastırda almıştır. 21 yaşında Fransızca öğrenmek üzere İzmir'de Hristiyan teolojisine uygun eğitim veren *l'École des frères* girer ve bir sonraki yıl (1845) Doğu dilleri alanında uzman olan ve lazaristlerce idare edilen *Propagande de Smyrne* kolejine kabul edilir (Vapereau 1880: 1217). Mallouf 1845-1855 yılları arasında bu okulda hocalık yapar (Hertslet 1865: 118). Boş zamanlarını Türkçe, İtalyanca ve modern Yunanca öğrenmekle geçirir (Bosworth, Donzel, Lewis, Pellat 1987: 303). Bu okulda doğu dilleri alanında hoca olan Mallouf 1854 yılında Kırım savaşı esnasında İngiliz-Osmanlı Genel Komutanlığı bünyesinde birinci derece çevirmen sekreter olur ve İngiliz memurlara Türkçe dersleri verir (Larousse 1866-1873: 1023). 1855 Ağustosundan 1856 Eylülüne kadar Lord Raglan'ın çevirmenliğini yapar. Lord Raglan'la birlikte 1856 yılının sonuna dek kalacağı Londra'ya gider. Burada *Athenaeum Club*'a seçilir. Sonrasında Sir Henry Bulwer'e çevirmenlik yapmaya başlar. Onların Bükreş'te başlayan birliktelikleri İstanbul'a kadar devam eder. 1857 Eylülünden 1859 Mayısına kadar Sir Henry Bulwer'in hizmetinde İstanbul'da kalır (Hertslet 1865: 118). 1859 yılında İzmir İngiliz konsolosluğunun birinci derece çevirmeni olur (Hertslet 1865: 42). 1865 yılında ise sarıhummadan ölür (Bosworth, Donzel, Lewis, Pellat 1987: 303). Mallouf hem İngiliz hem de Fransız *Société Asiatique* merkezlerinin üyesidir. *The Literay Gazette*'nin 7 Mart 1857 tarihli nüshasında Nassif Mallouf'un 21 Şubatta *Royal Asiatic Society*'e üye olarak seçildiği ilan edilir (The Literay Gazette 1857: 238). Başarılı şarkiyatçı aynı zamanda 1859 yılında Sultan Abdülmecid tarafından ilmî çalışmaları nedeniyle Mecidi Nişanı almış, İran devleti tarafından ise Aslan ve Güneş Nişanı ile taltif edilmiştir (Hertslet 1865: 118).

Mallouf'un sözlük, dilbilgisi ve konuşma kılavuzu gibi eserleri edebî bir üstünlüğe sahip değildir. Onun çalışmalarının en önemli yönü Osmanlı Türkçesi'ni Osmanlı tebaasının gayrimüslim unsurları arasında da kullanılabilir hale getirmiş olmasıdır. Devri içinde Osmanlı Türkçesinden ziyade Fransızca eserler reaya tarafından daha çok tercih edilmektedir. Onun çalışmaları sayesinde Türkçe daha geniş bir okuyucu kitlesine ulaşmış olur. Nassif Mallouf'un birçok eseri ilk defa İzmir'de basılmıştır. Böylelikle İzmir'in önemli bir kültür merkezi olduğu da anlaşılmaktadır. Zira Osmanlı İmparatorluğunda Fransız basını ilk defa olarak İzmir'de görülür (Strauss 2003: 60-61).

Nassif Mallouf velut bir araştırmacıdır. Eserleri üzerine kaleme alınan kaynakçalarda listeler farklılıklar arz eder. Otuza yakın eserin varlığından söz edilmekle beraber, adı kaydedilen eserlerin hepsine ulaşmak ise bugün için pek mümkün görünmemektedir. Biz, yurt içi ve yurtdışı kütüphane kataloglarında,

Türkçe üzerine, Türkçe ve Fransızca tespit edebildiğimiz on beş eserini inceledik. Sıralı halde verecek olursak:

1. *Trente-Trois Plaisanteries de Nasr-ed-Din Khodja*, İzmir, 1847/1859.

Eser ilk defa 1847 yılında İzmir’de basılmıştır. Mallouf, Nasrettin Hoca’nın gerek öğrenciler gerekse de yaşlılar arasında çokça tanındığını ve Kur’an’dan sonra en çok okunan kitap olduğundan bahseder. Hocanın kısa hikâyeleri ülkenin adet ve geleneklerinin sadık bir aynasıdır. Bu kadar biliniyor olmasına rağmen hiç kimse bu fıkraları çevirmeye çalışmamıştır. Böylesine bir gayret ya beyhude görülmüş ya da çevirinin zorluklarından dolayı tercih edilmemiştir. Mallouf ise Nasrettin Hoca’nın fıkralarının olabildiğince edebî bir dille çevrilmelerinin özellikle Türkçe öğrenenler açısından çok değerli olduğu kanaatinde. Elde bulunan diğer kitaplara nazaran günlük dilin canlı bir şekilde kullanıldığı bu fıkraların çevirisi son derece faydalı olacaktır. Fransızca ile kıyas olmayacak kadar veciz ifade şekillerine sahip olan Türkçe için bu evsafa bir çeviri faaliyeti son derece güçtür (Mallouf 1856: 3-4). İlk baskısından sonra bu çeviri eserden 6 parça 1853 yılı Temmuz ayında *Revue de L’orient* dergisinde yayımlanmıştır (Mallouf 1853: 72-74).

Mallouf’un ifadelerinden de anlaşılacağı üzere eser daha çok Türkçe öğrenecekler için çevrilmiştir. Eserin ilk baskısı *Trente-Trois Plaisanteries de Nasr-ed-Din khodja* adı altında 33 fıkradan ibaret iken, ikinci baskısında (1859) bu sayı 50’ye çıkar. Eserin ismi ise *Plaisanteries de Nasr-ed-Din khodja* olarak değişir. Bu çeviri fıkraları Türkçeden çevrilmiş 115 atasözü takip eder. Eserin sonunda ise Türkçe bir şarkı Fransızca çevirisiyle beraber verilir.

Karafilsin kararın yok
Gonca gülsün timarın yok
Ben sana gönül vereli
Hiç bir şeyden haberin yok
Tu es une giroflée, mais tu n'as pas de durée,
Tu es un bouton de rose, mais tu es négligée ;
Moi, sans doute, je vous ai aimé,
Mais, vous ne l'avez jamais su

2. *Dictionnaire Français-Turc*, İzmir, 1849/1856.

İncelediğimiz nüsha Fransız-Türkçe sözlüğün 1856’da Paris’te basılan ikinci baskısıdır. Eserin baş tarafında A.Ubicini ve Bianchi gibi iki önemli şarkiyatçının takrîzleri mevcuttur. A. Ubicini, Haziran 1856 tarihli yazısında Mallouf’u yaptığı çalışmalardan dolayı takdir eder. 1849 yılı sonlarına doğru iki cilt olarak yayınlanan *Dictionnaire Français Turc* adlı çalışmasının Bianchi’nin 1831 yılında yayınladığı sözlük çalışmasından sonra sahasında önemli bir boşluğu doldurduğunu kaydeder. Yalnız Mallouf’un 1849’da yayınladığı iki ciltlik sözlüğünün fiyatının çok külfetli olduğundan bahisle bu cep sözlüğünün daha uygun bir fiyatla temin edilebilecek olmasından dolayı memnuniyetlerini dile getirir. Genç yaşına rağmen, gerek yetiştiği coğrafya gerekse de aldığı eğitim ile geçmişteki çalışmalarının kendisini gelecek adına ümit var kıldığını ifade eder (Mallouf 1856: III-X).Ubicini ise 26 Aralık 1854 tarihli mektubunda Mallouf’un kendisine gönderdiği *Fevâid-i Şarkiyeye* adlı eserinin Fuad Efendi ve Cevdet Efendinin *Kavâid-i Osmaniyye* adlı eserleri gibi Türk-

Avrupaî bir dilbilgisi kitabının tüm gereklerini yerine getirdiğini dile getirir. Mallouf'u genç yaşındaki çalışmalarından dolayı tebrik ettikten sonra onu, Levantenin Türkçe, Arapça ve Farsça üzerine çalışmalara katkıda bulunacak tek ismi olarak taltif eder (Mallouf 1856: XI-XII).

Journal de Constantinople gazetesinin 2 Ağustos 1855 tarihli nüshasında Nassif Mallouf ve eserleri hakkında bibliyografya mahiyetinde kimi bilgilere rastlanır. Gazetedeki bilgilere göre Mallouf'un Fransızca-Türkçe sözlüğü ilk defa 1849 yılı Kasım ayında yayımlanmıştır. Türkiye'de alanında ilk olan bu sözlüğün birinci baskısı Reşid Paşaya ithaf edilmiştir. Ahmed Vefik Paşa ise bu eseri, yaygınlık kazanması için, Eflak ve Boğdan'da dağıtılmak üzere çok sayıda satın alır. Bu tarihten itibaren Mallouf'un eseri Doğu'da ve Avrupa'da geniş bir coğrafyaya yayılır (*Journal de Constantinople* 1855: 3-4).

Sadece sözlük bölümüyle 912 sayfalık bu eser 10 000'den fazla kelime hazinesiyle hacimli bir çalışmadır. Sözlük şekil itibari ile de modern sözlüklere benzer, kullanışlı bir düzenlemeye sahiptir. Kelimelerin isim, sıfat, zarf gibi kelime aileleri ve ifade kalıpları ile birlikte verildiği görülür. Fransızca kelimeler Fransızca sözlüklerde olduğu gibi kelimenin isim (n.), sıfat (adj.), zarf (adv.) mı olduğuna dair kısaltmalarla verilir. İsimlerin cinsiyetleri de eril (m.) ile dişil (f.) gösterilir. İsim ve sıfatların tekil mi (s.) yoksa çoğul (pl.) mu oldukları ise yine kaydedilir.

TURC, s. m., ترک - تورك *turk*, pl. اتراک *etrak*.—Ottoman, عثمانلو *'osmanlı*.
TURC, QUE, adj., ترک - تورك *turk*, ترکی - تورکی *turki*, دولت *'osmanlı*.—Le gouvernement turc, ottoman, سلطنت عثمانیه *devleti 'osmaniîd*, دولت علییه *devleti 'aliîd*, سالتنه عثمانیه *salhaneti seniîd*. — Femme turque, عثمانلو قاری *'osmanlı qari*. — La langue turque, لسان تورکی *liçani turki*, زبان تورکی - ترکی *zibani turki*, تورکجه *turktchê*, عثمانلوچه *'osmanlidja*. — Parler le turc, تورکجه سويلمک *turktchê seuilemek*.—Nous apprenons la langue turque, لسان تورکی بی تحصیل *liçani turkiyi tahsil ediorouz*.—Parlez-vous turc? تورکجه سويلر ميسکز *turktchê seuilermîciniz*. — A la turque, عثمانلوچه *'osmanlidja*, کلا تورکه *ala turka*.

3. *Abrégé de Géographie Ancienne et Moderne, Historique, Politique, Commerciale et Religieuse*, İzmir, 1851.

Eserin ilk baskısı 1851 yılında İzmir'de yapılmıştır. Eserin kapağında yazarı olarak Nassif Mallouf, Arapça ve Türkçe birçok eserin yazarı, İzmir Doğu Dilleri Koleji profesörü olarak takdim edilmiştir. Eserin başında Encümen-i Dâniş üyelerine hitap eden bir yazı bulunur. Bu yazının devamında Encümen-i Daniş'in kırk kişilik üye listesi mevcuttur. Muhtasar coğrafya kitabı olan bu eser Osmanlı İmparatorluğu ve Mısır gibi Doğu ülkelerinin yanı sıra Avrupa ve Baltık ülkelerinin birçoğu hakkında coğrafi, tarihî, ticarî ve dinî bilgilere sahip başvuru eseri mahiyetinde bir çalışmadır. Tüm eksiklik ve zayıflıklarına rağmen, gençler için faydalı olma ümidini taşıyan bu eserin vücut bulmasının asıl gayesi, Osmanlı İmparatorluğu gençlerinin ülkeleri hakkında tekâmül bir malumata sahip olmalarıdır (Mallouf 1854: IV-V).

4. *Münşeat*, İstanbul, 1852.

Türkçe yazışma örnekleriyle dolu bu eser 139 sayfadan ibarettir. “Elkâb-ı mahsûsa” başlığı altında padişah, vâlide sultân, sadrazam gibi kişilere yazılacak arzuhallerde hitap cümlelerine dair örnekler verildiği görülür. Kitabın sonraki sayfaları da farklı bağlamlarda devletin üst kademelerindeki şahıslara hitap ederken kullanılacak özel ifade kalıplarının örnekleriyle doludur. Bu eser gerek Osmanlı tebaası gerekse de Türkçe yazışmalarda bulunacak olan yabancılar için kaynak eser mahiyetindedir.

5. *Et-Tuhfetü'z-Zehiyye Fi'l-Lügati'ş-Şarkiyye*, İzmir, 1853.

Bu eser Arapça, Farsça ve Türkçe konuşma kılavuzudur. Üç bölümden oluşan eserin ilk 69 sayfası her üç dilde konuşma parçalarını içerir. 70. ve 83. Sayfalar arasında “lugât-ı müteferrika” başlığı altında üç dilli küçük bir sözlük görülür. 84.-96. sayfalararasındaki son bölümde ise yine Arapça, Farsça ve Türkçe fiil çekimleri ve dilbilgisi kurallarının örneklenirilir. Bu eser aslında Ahmed Kemal Paşaya aittir. Paşanın *Fârisi tekellüm risalesi* (1847) adıyla yayınladığı bu eser Nassif Mallouf tarafından İzmir’de Arapçaya çevrildikten sonra yeniden yayıma hazırlanmıştır (Samaha 2010: 65-66).

6. *Elif Cüzü*, Paris, 1853/1863.

Eser yabancılar Türkçe öğretmek üzere kaleme alınmış bir alfabe kitabıdır. Harfler tanıtıldıktan sonra bir “mükâleme” parçası yer alır. Sıfat ve zarf alt başlıklarında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra yine konuşma parçaları içinde öğrenilen bilgileri pekiştirici örnekler verilir. “Emsile” başlığı altında beş mesel, “letâif” başlığı altında dört latife, “hikâye” başlığı altında üç hikâye verildikten sonra “durub-ı emsal” ve “ebyat” başlıkları altında da Türkçe atasözleri ve beyitler verilir. Eserin sonunda ise Syltan Abdülaziz Han’a ithâfen bir mektup yer alır.

7. *Dialogues Turcs-Français*, Smyrne, 1854.

Türkçe Fransızca konuşma kılavuzu olan eser 1854 yılında İzmir’de basılmıştır. Eserin giriş bölümünde Türkçe üzerine kimi dikkatler ifade edilmiştir: “Tatar dilinin bir diyalektiği olan Türk Dili 1453 yılında Osmanlılar tarafından İstanbul’a getirilmiş ve bu devirden itibaren gelişmesini sürdürmektedir. Soyut, ahlakî ve dinî bütün kelimeler yazı karakterleri ve rakamlar öncelikle Arapça olmak üzere Farsçadan alınmıştır. Türkler aynı zamanda Yunanca, Lehçe, Bulgarca, İtalyanca ve Fransızcadan da bazı kelimeler almışlardır. Bu diyalekt saflığı, tatlılığı ve belagatiyle öne çıkar.” (Mallouf 1854: II).

Eserin ilk 88 Sayfası “Précis de Grammaire Turque” başlığı altında yer yer Fransız dilbilgisi ile kıyaslanmak suretiyle Türk dilbilgisinin verildiği bölümdür. Bu bölüm roma harfleri ile numaralandırılmış bir ek mahiyetindedir. İkinci bölüm “Dialogues Turcs-Français” başlığı altında asıl kitabın ilk 86 sayfasını ihtiva eder. Türkçe ve Fransızca metinler bakışimli olarak verilmiştir.

Eserin üçüncü bölümü 87-108 sayfaları arasındaki “Dialogues Français-Turc” başlıklı bölümdür. Bu bölümdeki konuşma parçaları da bakışımı olarak verilmiştir. Dördüncü bölüm 109. Sayfada başlayıp 116. sayfada son bulan “Anecdotes” başlıklı bölümdür. Bu bölümde 7’si Nasrettin Hocaya ait toplam dokuz fıkra Fransızca Türkçe bakışımı olarak verilmiştir. “Recueil de lettres” bölümünde (117-136) 29 mektup örneği Fransızca Türkçe olmak üzere kaydedilmiştir. En sonda ise Mustafa Reşid Paşanın 17 Temmuz 1851 yılında Encümen-i Daniş’in açılışında irat ettiği konuşmanın metni (s.136-138) Fransızcasıyla birlikte mevcuttur.

8. *Fevâid-i Şarkîyye*, İzmir, 1854.

Bir dilbilgisi kitabı olan bu eser, “Kavâid-i Türkiye”, “Kavâid-i Arabiye” ve “Kavâid-i Farisiye” olmak üzere üç bölümden ibarettir. Bianchi bu eserden iftiharla bahseder. Bu eserin Paris ve diğer yerlerdeki dilbilim kurumlarının ihtiyaç duyduğu ölçüde tekmil bir çalışma olduğunuvurgular. Eseri niteliği ve yeterliliği açısından Manastırlı Fuad Efedi ve Cevdet Efendilerin *Kavâid-i Osmanîyye*’sine eş tutar. Kendisinin de uzun süredir Fransızca Türkçe bir dilbilgisi kitabı hazırlamakta olduğundan bahseder ve Mallouf’un bu eserine *Fevâid-i Şarkîyye* adını vermesinin de son derece isabet olduğunu ilave eder (Bianchi 1854: XI-XII).

Eserin bahsedilen bölümlerinde ilgili dilbilgisi kuralları anlatıldıktan sonra örnek metinlerle zenginleştirildiği görülür. Eserin sonunda verilen mektup örnekleri ise yine öğrenilen kuralların tatbiki maksatlıdır. Bu eserin daha sonra CL. Huart’ tarafından *Grammaire élémentaire de la Turquie*¹ adıyla Fransızcaya çevrildiği görülür. Eserin ilk baskısı 1862 yılında yapılır. İstanbul Fransız konsolosluğunun ikinci tercümanı olan Huart, bu evsafa bir eseri ortaya koyarken Mallouf’un takip ettiği yöntemden daha basit bir yöntemi bilmediklerini ifade eder. Kuralların açık ve anlaşılır izahından sonra alıştırmaların, konuşma metinlerinin ve mektup örneklerinin kullanılmasını isabetli bulur. Bu yöntem bir dili konuşabilmeyi başarmak için en kestirme ve kolay yoldur (Huart 1889: V-VI).

9. *Muhâtabât-ı Malufîyye*, İstanbul, 1859.

Eserde basım yeri ve yılına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Kaydettiğimiz bilgileri ise yazarın bir başka eserinin bibliyografyasından temin ettik.² Bu eser Türkçe Arapça konuşma kitabı olarak hazırlanmıştır. Eserin sayfalarının sağında

¹ Clément Huart, *Grammaire Élémentaire de la Langue Turque*, Second Edition, E. Guilmoto, Paris, 1889.

² Nassif Mallouf, *Dictionnaire Turc-Français I*, Paris, 1863.

Arapça metinler solunda ise bu metinlerin Türkçesi mevcuttur. Konuşma metnindeki kişilerin isimleri “ح” “س” “ج” harfleri ile kısaltılmıştır. Kitabın ilk 56 sayfası bu konuşma metnine ayrılmıştır. 59.-66. sayfalar hatime bölümüdür. Eserin sonunda ise ismi “ع” harfi ile kısaltılmış bir kişinin iltifâtnâmesinin sureti ve Sultan Abdülaziz’in biratı vardır.

10. *Nouveau Guide De La Conversation En Cinq Langues, Italien, Grec-Moderne, Turc, Français Et Anglais*, Paris, 1859.

Eser modern Yunanca, İtalyanca, Türkçe, Fransızca ve İngilizce olmak üzere beş dilde düzenlenmiştir. Eserde öncelikle beş dilde kelimelerin anlamlarının verildiği ve sonrasında bu kelimelerin yine bu beş dilde cümle içinde kullanılarak öğretici bir yöntem tercih edildiği görülür. Eserin sonunda ise bu dillerin ait oldukları ülkelerin para ve ölçü birimlerini açıklayan tablolar mevcuttur.

DIALOGUES FAMILIERS				
EN CINQ LANGUES.				
ITALIEN, GREC, TURC, FRANÇAIS ET ANGLAIS.				
PARTE I.	ΜΕΡΟΣ Α΄.	فصل اول	Ire PARTIE.	PART I.
VOCABOLARIO.	ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ.	مجموعه لغات	VOCABULAIRE.	VOCABULARY.
Datumi	Δις ημε	دو بریکا	Donnez-moi	Give me
— del pane.	— ψωίδου (ήρρου).	— اقمات	— du pain.	— some bread.
— della carne.	— κρέατος.	— ائت	— de la viande.	— some meat.
— del vino.	— οίνου (βίνου).	— شراب	— du vin.	— some wine.
— della birra.	— βιτρίου (βίβου).	— بيرة = اربة صوفی	— de la bière.	— some beer.
— delle frutta.	— φρούτων.	— میوه	— du fruit.	— some fruit.

11. *Guide en Trois Langues: Française, Anglaise, et Turque*, Paris, 1860.

Eser Fransızca, İngilizce ve Türkçe olmak üzere üç dillidir. Eserde dilbilgisi kuralları konuşma metinleri ile birlikte verilerek dil öğretimi için etkili bir yöntem tercih edilmiştir. Mallouf’un kaleme aldığı konuşmalar sayesinde öğrenciler en sık kullanılan kelimeleri öğrenebilecekler ve bu kelimelerin cümle içinde ve müteakip konuşmalarda kullanımlarını gördükçe de kendi düşüncelerini ifade edebilecek düzeyde bir kelime bilgisine sahip olabileceklerdir (Mallouf 1860: V).

Oui, il est très-beau.	Yes, it is very fine.	كوزل اوت بكت كوزل	evet pek güzeldi.
C'est une matinée char-	It is charming morning.	هوا پك اتلا بر صباه	hava pek a'talâ bou sâ-
mante.			bâh.
Très-agréable matinée, su-	Delightful morning.	هوا غایت لطیف بر هوادر	ghâyet lâtıf bir havâ-
perbe.			der.
Belle matinée.	Nice morning.	كوزل هوالم بر صباه	guzel havâle bir sâbâh.
Quel temps fait-il ?	How is the weather ?	هوا ناعدل - ناعدل هوا	hava nâe'del-der. — nâe'del
			hâva.
Il fait bien beau temps.	It is beautiful weather.	پك كوزل بر هوادر	pek güzeld bir havâ-der.
C'est un temps bien su-	It is lovely weather.	هوا غایت كوزل بر هوادر	ghâyet güzeld bir havâ-
perbe.			der.
Nous aurons une bien belle	We shall have a fine day	پك كوزل بر هوامز	pek güzeld bir havâmez
journée.		اولمچق بوكون	ilâdîyâq bou ghûn.
Quelle sorte de temps	What sort of weather is it	هوامز نه صرده در - هوا نه	havâmez né souâd-der. —
fait-il ?		شکاددر	hâva né chékil-dê-dir.
Il fait mauvais temps.	It is bad weather.	هوا فنادر	hava fenâ-der.
Il fait un temps couvert.	It is cloudy.	هوا قاپالددر	hava qâpâlê-der.
Il fait un temps bien som-	It is very dull.	هوا پك قبالدر	hava pek qâpâlê-der.
bre.			
Il fait un temps affreux.	It is dreadful weather.	هوا پك فنادر - هوا پك	hava pek fenâ-der. —
		برباد - هوا ناهرشدر	hâva pek bêrbât. — hâ-

Eserdeki cümle ve konuşmalar Fransızca ve karşısında İngilizcesi ile birlikte verilmiş, müteakip sayfada Osmanlı Türkçesi ile yazılışı ve okunuşu örneklendirilmiştir.

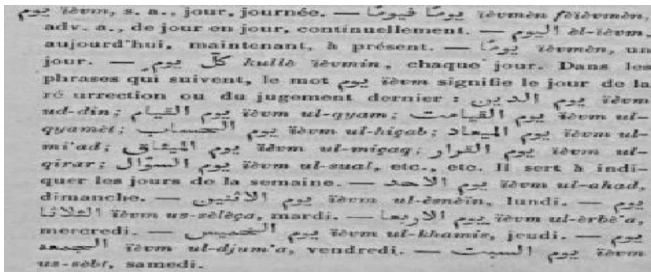
12. *Grammaire Élémentaire De La Langue Turque Suivie De Dialogues Familiars*, Paris, 1862.

Bu eser daha önce *Dialogues Turcs-Français* adıyla basılan eserin dilbilgisi eki olan kısmı ve Fransızcadan Türkçeye olan kısmının ilk üç karşılıklı konuşma metninin yeniden baskıya hazırlanmış bir örneğidir.

13. *Dictionnaire Turc-Français I-II*, Paris, 1863/1867.

Türkçe Fransızca sözlük olan bu çalışmanın başında Sir Henry L. Bulwer'e için yazılan yazıda Mallouf eserini ismi geçen kişiye atfeder. Bu çalışma için de A. Ubucini bir takrîz yazmıştır. A. Ubucini için bu çalışma doğu dilleri öğretiminde büyük bir boşluğu doldurmuştur. Mallouf, Hammer ve Bianchi'den sonra Fransız oryantalistler için adeta bir duayendir. Eserleri övgüye layıktır. Mallouf seleflerinin eserlerinden istifade etmeyi bilmiş ama diğer yandan da farklı bir yol takip etmiştir. Onu öncekilerle kıyaslamak yerine her halükarda başka bir başarıya imza attığı ifade edilmelidir. Çalışmasının yöntem ve planı üzerinde konuşmak gereksizdir. Türkçe Fransızca sözlük Fransızca Türkçe sözlüğün eksiksiz tamamlayıcısı mahiyetindedir (Mallouf 1863: 7-9).

Sözlüğün ilk sayfasında Arapça, Türkçe ve Farsça harf ve rakamları gösteren bir tablo vardır. Sözlüğün ilk cildi “P” harfiyle başlayıp “م” harfiyle bitmektedir. 1489 sayfalık sözlükte kelimelerin Türkçe yazılışları ve okunuşları verildikten sonra Fransızca karşılıkları verilir. Kelimelerin fiil (v.), sıfat (adj.), zarf (adv.), bağlaç (conj.) oldukları belirtilir. Kelimelerin Türkçe (t.) mi, Arapça mı (a.) yoksa Farsça (p.) mi oldukları ise ayrıca gösterilir. İlgili kelimeye ait ifade kalıplarının da örneklendiği görülebilir.

Bu sözlüğün devamı olan ikinci cilt ise 1867 yılında yayınlanır. “م” harfiyle başlayıp “ع” harfiyle biter. Birinci cildin devamı olan bu ciltteki teknik özellikler önceki ile aynıdır.

II. Çocuk Edebiyatında Bir Mihenk Taşı: Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet

Kitabın mevcut nüshaları üzerinde basım tarihi verilmemiştir. Eserin yazarı olarak ise Nasıf ibn İlyas Münim el-Maluf ismi kaydedilmiştir. Bu ismin, eserlerin Fransızca baskılarında kaydedilen Nassif Mallouf isminin Levanten bölgedeki karşılığı olduğu açıktır. Zira *Journal de Constantinople* gazetesinin 1855 yılındaki sayısında ve farklı bibliyografyalarda eserden bahsedilir. Yayın tarihi olarak da 1850 yılı kaydedilir. (*Journal de Constantinople* 1855: 4).

1850 yılında kaleme alınan bu çeviri eser tespit edebildiğimiz kadarıyla Çocuk edebiyatımızın ilk çeviri örneğidir. Daha önce değinildiği üzere farklı çalışmalarda Çocuk edebiyatının ilk çeviri örnekleri için 1859 yılı başlangıç kabul edilmiştir. Bize göre ise Nassif Mallouf'un 1850 tarihli *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet: Mükâlemât-ı Latîfe ve Emsâl-i Sağîra ve Tevârih-i Muhtasara* adlı eser ilk olma özelliğine sahiptir.

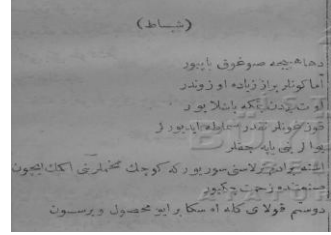
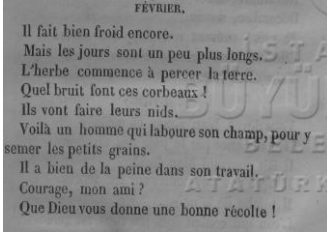
Kitabın ilk sayfası

Mallouf'un çevirdiği kitap Arnaud Berquin'in *Historiettes et Conversations* adlı eseridir. Fransız pedagog ve yazar Arnaud Berquin çocuk ve gençlik edebiyatına dair çok sayıda esere imza atmıştır. Fransız çocuk ve gençlik edebiyatının önemli yazarlarından olan Arnaud Berquin (1749-1791) Alman çocuk edebiyatı yazarı Weisse'nin etkisi altın kalmış bir yazardır. Çoğu eseri Almancadan çeviri ya da uyarlamadır (Martin 1974: 300).

Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet'in ilk 103 sayfası Türkçe iken son 80 sayfası Fransızcadır. Eser dört bölüm halinde düzenlenmiştir. İlk bölüm "Ders" başlığı altında 30 kısımdır. İkinci bölüm ayların isimleriyle başlıklandırılmış 12 kısımdır. Üçüncü kısım kısa bir hikâyedir. Son bölüm ise kısa bir piyestir. Birinci bölümde özel isimlerin uyarlandığı görülür. Charles – Hasan, Agathe-Zeliha, Monsieur Dumont – Mehmed Ağa, Louise-Hasbihal Hanım olarak uyarlanmıştır. Bu ilk bölümde Charles/Hasan ismindeki çocuk etrafında yazılan konuşmalar eğitici içeriğe sahiptir. Selamlaşma, kitap okumanın faydaları, akrabalık ve arkadaşlık ilişkileri, haftanın günleri gibi eğitici bilgiler basit bir kelime dağarcığı tercih edilerek çocuk okuyuculara hitap edecek şekilde düzenlenmiştir.

İkinci bölümde yılın her ayı bir alt başlık olacak şekilde düzenlenmiştir. Fransızca ayların Türkçe karşılıkları Rumî takvime uygun olarak verilmiştir.

Başlıklandırılan her ayın kendine mahsus tabiat manzaraları eğitici ve öğretici biçimde manzum olarak ifade edilmiştir. Şubat ayını örnekleyecek olursak:

Şubât

Dahâ epeyce soğuk yapıyor
Ama günler birâz ziyâde uzundur
Evet, yerden bitmeğe başlanır
Kuzgunlar ne kadar şamâta ediyorlar
Yuvalarını yapacaklar
İşte bir adam tarlasını sürüyor ki küçük tohumlarını ekmek için
San'atında zahmet çekiyor
Dostum kolay gele ah sana, bir eyi mahsûl versin

Üçüncü bölüm ise Charles/Hasan'ın dil öğreniminde ilerlemesine yardımcı olacak kısa hikâyelerden oluşur. Üç kısa hikâyeden oluşan bu bölümde, okuma ve anlamayı geliştirici, kelime dağarcığını arttırıcı bu hikâyelerdeki isimler içinde uyarlamalar yapıldığı görülür. Laurette Dorsimon-Zeyneb, Sophie-Sofya ve George-Mustafa olarak uyarlanmıştır.

Son bölümde ise kısa hikâyeler ve piyeslerin iç içe geçtiği düz yazı örnekleri görünür. “Madame de Martel, Henriette Sa Fille” başlıklı kısa piyes “Kâdın Hânım, Meryem Kızıyla” adıyla uyarlanır. Oyundaki kişilerden Henriette-Meryem, Madame de Martel-Kâdın Hânım, M. Duprat-Ahmed Ağa, Gilles – Mahmud olarak uyarlanır. Bu piyesi takip eden “M. De Valcé, Charles Son Fils” başlıklı piyes de “Selim Ağa Oğlu Hasan İle” başlığıyla uyarlanmıştır. M.de Valcé - SelimAğa, Charles- Hasan, Antonin – Salih adıyla uyarlanmıştır. “Madame Durban, Louise Sa Fille” ise “Madame Durban Louisya Kızı İle” adıyla uyarlanmıştır. Bu uyarlamalar içinde en dikkat çekici olan “Mad.De Sainval, Henriette Sa Fille, Henriette” başlıklı piyesin uyarlanmasıdır. Sainval ve kızı Henriette kadın karakterler iken Mallouf bu karakterleri erkekleştirmiştir. Anne olan Sainval İzzet Efendi olurken, Henriette de oğlu Aziz olur. Bu metin parçalarının tamamı çocuk ebeveyn ilişkisi üzerine yazılmışlardır. Ebeveyn ve çocuklar arasında geçen konuşmalar ve kısa metinlerde çocuklar için öğretici ifadeler yer alır.

Mallouf bu eseriyle eğlenceli bir biçimde daha çok ahlaki değerleri içeren basit cümleler sayesinde Fransızca ve Türkçeyi bir arada sunarak kendine mahsus bir amaç güder (Ubicini, 1853: 285).

Sonuç

Doğu kökenli bir şarkiyatçı Nassif Mallouf'un tespit edilen on beş eseri incelenmiştir. Türkçe üzerine hazırlanan bu on beş çalışmayla Mallouf'un Türkçe öğretiminde sarf ettiği gayret gözler önüne serilmiş olur. Hazırladığı sözlükler, dilbilgisi kitapları ve konuşma kılavuzlarıyla Mallouf istisnai bir öneme sahiptir. Devrindeki Fransız şarkiyatçıların çok defa takdirlerini toplayan yazar, Osmanlı kültüründe de ilklere imza atmıştır. Türkiye'de ilk defa Fransızca Türkçe sözlüğü hazırlamış, çok dilli konuşma kitapları yayımlamıştır. Onun *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet*, Türk Çocuk edebiyatında ilk çeviri eser olarak değerlendirilmiştir. 1850 yılında basılan bu eser Fransız Çocuk edebiyatı yazarı Arnaud Berquin'e aittir. Eser çocuklara dair öğretici bilgilerin yanı sıra kimi ahlakî hikâyelerle birlikte tertip edilmiştir. Fransızca ve Türkçe metinlerin bir arada verilmiş olması yazarın bir yandan da bu eserle dil öğretimine hizmet etme amacını gösterir. Bu özellikleri ile Çocuk edebiyatımızın öncü ismi olan Nassif Mallouf ve eserleri üzerine yapılacak sonraki çalışmaların edebiyatımız için yeni kazanımlara yol açacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

- UBİCİNİ, A., "Bibliographie", *Revue de L'Orient*, T.14, Juillet, 1853, s.285-288.
- Alipaşazâde Mahmud, *Şükûfe-i Sıbyân*, A. Sardunyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1307.
- Bafralı Yanko, *Kütübhan-e-i Etfâl*, Esad Efendi Matbaası, İstanbul, 1299.
- BERQUIN, Arnaud, *Historiettes et Petits Contes*, Paris, 1803.
- BOSWORTH, C.E E.,DONZEL, Van, LEWIS, B. and PELLAT, Ch.,BRILL, E.J.,*The Encyclopedias Of Islam*, New Edition, Volume VI, Fascicules 103-104, Leiden, 1987.
- ÇIKLA, Selçuk "Tanzimattan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler", *Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*, Hece, Ağustos-Eylül 2005, S.104-105, Y. 9, s. 89-107.
- Halil Edib, *Mesire-i Etfâl*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1307.
- HERTSLET, Edward, *The Foreign Office List*, Twenty Third Edition, London, 1865.
- HUART, Clément, *Grammaire Élémentaire de la Langue Turque*, Second Edition, E. Guilmoto, Paris, 1890.
- VARIÉTÉS, Bibliographie – MALLOUF, M.N., *Journal de Constantinople*, Année 10, N.621, Jeudi 2 Aout 1855, s. 3-4.
- Kayserili Mehmed Rüşdü, *Nuhbetü'l-Etfâl*, Ressam Necib Efendinin Litoğrafya Destgâhı, İstanbul, 1274.
- LAROUSSE, Pierre, *Grand Dictionnaire Universel Du Xixe Siècle: Français, Historique, Géographique, Mythologique, Bibliographique*, T.10 L-MEMN, Administration du Grand Dictionnaire Universel, Montparnasse, 1873.
- MALLOUF, N., "Plaisanteries de Khodja Nasr-eddin Effendi", *Revue de l'Orient*, 1853, 72-74.
- MALLOUF, Nassif, *Abrégé de Géographie Ancienne et Moderne, Historique, Politique, Commerciale et Religieuse*, İzmir, 1851.
- MALLOUF, Nassif, *Dialogues Turcs-Français*, İzmir, 1854.

- MALLOUF, Nassif, *Dictionnaire de Poche Français-Turc*, Paris, 1856.
- MALLOUF, Nassif, *Nouveau Guide De La Conversation En Cinq Langues, Italien, Grec-Moderne, Turc, Français Et Anglais*, Paris, 1859.
- MALLOUF, Nassif, *Plaisanteries de Nasr-ed-Din Khodja*, İstanbul, 1859.
- MALLOUF, Nassif, *Guide en Trois Langues: Française, Anglaise, et Turque*, Paris, 1860.
- MALLOUF, Nassif, *Grammire Élémentaire De La Langue Turque Suivie De Dialogues Familiars*, Paris, 1862.
- MARTIN, Agnus, “Notes sur L’Ami des enfants de Berquin et la littérature enfantine en France aux alentours de 1780”, *Dix-huitieme Siecle*, N.6, 1974, s. 299-308.
- Mustafa Resmi, *Mualece-i Etfâl*, Bulak Matbaası, Kahire, 1844.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Kitâb-ı Der-Hakk-ı Sıbyân ve Sabâvet: Mükâlemât-ı Latîfe ve Emsâl-i Sağîra ve Tevârih-i Muhtasara*, İzmir, 1850.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Münşeât*, İstanbul, 1852.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Et-Tuhfetü'z-Zehiyye Fi'l-Lügati'sh-Şarkıyye*, İzmir, 1853.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Kavâid-i Şarkıyye*, İzmir, 1854.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Muhâtabât-ı Malufiye*, İstanbul, 1859.
- Nasîf bin Mümin El-Maluf, *Elif Cüzü*, Paris, 1863.
- OLLENDORF, Heinrich Godefroy, *Mükâleme-i Sıbyân*, (Çev. İsmail Hakkı), Ceridehâne, İstanbul, 1867.
- “Royal Asiatic”, *The Literary Gazette: A Weekly Journal of Literature, Science and the Fine Arts*, 7 March 1857, s. 238.
- QUARITCH, Bernard *The Journal Of The Royal Asiatic of Great Britain and Ireland*, Volume The Eighteenth, London, 1857.
- SAMAHA, Charles Mallouf, *Nassif Mallouf Drogaman and Orientalist (1823-865)*, The Isis Press, İstanbul, 2010.
- STRAUSS, John, “Who Read What in the Ottoman Empire (19th-20th centuries)”, *Middle Eastern Literatures*, 6:1, 39-76, United Kingdom, 2003.
- VAPEREAU, Gustave, *Dictionnaire Universel Des Contemporains: Contenant Toutes Les Personnes Notables De La France Et Des Pays Étrangers*, L. Hachette, Paris, 1880.

